

7.1 Švietimo, mokslo ir kultūros raida XVI–XVIII a.

Barokas (it. *barocco* – keistas, įmantrus) – dailės ir architektūros stilius XVI a. pab.–XVIII a. vid. paplitęs Europoje bei Lotynų Amerikos šalyse.

Kultūra – visa, kas sukurta fiziniu ir protiniu visuomenės darbu.

Universitetas – aukštoji mokykla, rengianti pagrindinių mokslo sričių aukštos kvalifikacijos specialistus. Universitetuose ne tik dėstomos mokslo disciplinos, bet ir dirbamas mokslinis darbas, ginamos disertacijos, teikiami mokslo laipsniai ir vardai.

Apsikrištijusi Lietuva susidūrė su **universitetų** Europa. 1387 m. Vakarų Europoje veikė apie 30 universitetų. Su krikščionyste į Lietuvą pagaliau deramai ėmė skverbtis Europos **kultūra**, rašto, teisės ir meno paveldas. Lietuvai kultūros evoliucijos etapus reikėjo pereiti kur kas greičiau. Viduramžių Lietuvoje, kaip ir visoje Europoje, švietimas priklausė Bažnyčios globojamai sričiai, tad pirmiausia mokyklos buvo skirtos dvasininkams rengti. Yra išlikę rašytinių liudijimų apie mokyklą, 1397 m. veikusią prie Vilniaus katedros. Tačiau raštinės ir mokyklos negalėjo veikti be aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių. Neturėdami savo aukštosios mokyklos Lietuvos didikai ir bajorai siuntė savo sūnus į Vakarų universitetus. Iš pradžių į tuos, kurie buvo įsikūrę arčiausiai Lietuvos – Krokuvos, Prahos ir kt.

Prahos Karolio universiteto barokinė skaitykla. Tai vienas seniausių Europos universitetų, įkurtas 1348 m. 1380 m. čia studijavo pirmieji studentai iš Lietuvos.

Krokuvos Jogailos universitetas, seniausias Lenkijos ir vienas iš seniausių centrinės Europos universitetų. XVII a. pirmojoje pusėje čia studijavo apie 200 studentų iš Lietuvos. Nuotraukoje – Collegium Novum pastatas su Vyčio herbu ant sienos (antras iš dešinės).

1. Klausimai ir užduotys:

1. Naudodamiesi internetu raskite, kokiuose dar universitetuose XVI–XVIII a. studijavo LDK didikų ir bajorų vaikai?
2. Apklauskite savo tėvus ir senelius. Kokiose aukštosiose mokyklose jie studijavo ir kokias specialybes įgijo? Surenkite pristatymą klasei.
3. Padiskutuokite klasėje: kodėl universitetas toks svarbus?
4. Pasidomėkite, kiek ir kokių aukštųjų mokyklų šiuo metu veikia Lietuvoje.

7.1 Švietimo, mokslo ir kultūros raida XVI–XVIII a.

Inkunabulai (lot. *incunabula* – lopšys, vystyklai) – knygos, išspausdintos nuo spaudos išradimo XV a. vid. iki 1501 m.

Parapijinė mokykla – pradinės mokyklos tipas.

Renesansas (atgimimas) – Vakarų ir Centrinės Europos šalių kultūros ir visuomeninės raidos epocha, žyminti perėjimą nuo viduramžių prie naujųjų laikų kultūros.

Skriptoriumas – vieta, kur perrašinėtos ir iliustruotos rankraštinės knygos.

XVI a. – **Renesanso** epochos suklestėjimas, atsiranda reformacija. Lietuvoje jis sutapo su Zigmanto Senojo valdymo laikotarpiu. Kaip tik tada, kai Italijoje dirbo Mikelandželas ir Rafaelis, Lietuvoje buvo sukurta visa švietimo sistema: pradinė mokykla (I pakopa), aukštesnioji mokykla (II pakopa) ir galiausiai – universitetas. Kaip žinome, Lietuvoje po krikšto susikūrė 7 ar 8 parapijos. Vėliau jų žymiai padaugėjo. Buvo kuriamas **parapinių mokyklų** tinklas. Vilniaus vyskupystėje (be Vilniaus miesto) veikė 30 mokyklų. Išlikę liudijimų, kad įvairiais laikotarpiais veikė dar 54 mokyklos. Žemaičių vyskupystėje veikė 12 mokyklų. Dažniausiai šiose mokyklose studijavo Šventąjį Raštą ir lotynų kalbą.

Vienuolis skriptoriume

Pranciškus Skorina (1486–1551).

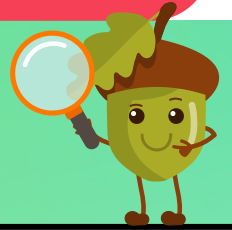
www.skrastas.lt nuotr.

Su Bažnyčia siejosi ir rašto plitimas. Vienuolynuose būta **skriptoriumų**, juose perrašinėtos knygos, bet dauguma rankraščių tebebuvo įvežami. Lietuvoje pasirodė **inkunabulai**. Vieną jų, vadinamą *Agendą*, vyskupo paliepimu 1499 m. parengė ir Gdanske išspausdino Vilniaus kanauninkas Martynas. Žinoma, kad nemažą asmeninę biblioteką turėjo Albertas Goštautas.

Vienas žymiausių to meto žmonių ir didžiųjų humanistų, rusėnų kilmės LDK visuomenės veikėjas **Pranciškus Skorina** 1522 m. Vilniuje Didžiosios ir Stiklių gatvių sankryžoje įkūrė pirmąją LDK spaustuvę. Šiandien Vilniaus Gutenbergu vadinamas P. Skorina savos spasutuvėje 1522 m. išspausdino „Mažąją kelionių knygelę“, 1525 m. – „Apaštala“. Leidiniams parašė pratarmes, pastabas. P. Skorina stengėsi rašyti paprastą, šnekamąją baltarusių liaudies kalbą. Jo leidiniai pasižymėjo aukšta spaudos technika, poligrafine kultūra: aiškiu ir stilingu šriftu, turtinga ornamentika (vinjetėmis, inicialais), puikiomis graviūromis. Jie buvo plačiai skaitomi, skatino ir kitus rūpintis knygų leidimu. P. Skorinos leidiniai pradėjo knygų spausdinimo tradiciją LDK.

7.1 Švietimo, mokslo ir kultūros raida XVI–XVIII a.

2. Iliustracijose – skirtingų laikotarpių mokyklos. Gerai įsižiūrėkite į kiekvienos klasės aplinką, vaikų elgseną. Nepraleiskite smulkmenų, nes jos daug pasako apie epochą (pavyzdžiui, ant sienų kabantys portretai). Užpildykite lentelę.

Skirtingų laikų mokyklos

Aplinka

Aleksandravo kaimo mokykla Plungės rajone
1936 m.

Šveicarų kaimo mokykla
XIX a. viduryje.

Olandų kaimo mokykla XVII
a. antroje pusėje.

7.1 Švietimo, mokslo ir kultūros raida XVI–XVIII a.

Rektorius – universiteto ir kai kurių aukštųjų mokyklų vadovas.

Reformacijos idėjų skleidėjas Lietuvoje Abraomas Kulvietis 1539 m. Vilniuje įsteigė pirmąją aukštesniąją mokyklą ir jai vadovavo. Šioje mokykloje buvo ne tik mokoma įprastų dalykų, antikinių kalbų, bet ir skelbiamos Reformacijos idėjos. Be kitų dalykų ypač akcentuota gimtoji lietuvių kalba. Dėl Vilniaus vyskupo Povilo Alšėniškio persekiojimų už Reformacijos idėjas A. Kulvietis 1542 m. priverstas pasitraukti į Karaliaučių. Buvo kunigaikščio Albrechto Brandenburgiečio patarėjas ir aukštesniosios mokyklos vedėjas. 1544 m. aukštąją mokyklą perorganizavus į universitetą, tapo Karaliaučiaus universiteto pirmuoju vicerektoriumi (rektorius pareigų tuo metu nebuvo) ir graikų bei hebrajų kalbų profesoriumi. Paminėtinas iš Eišiškių kilęs A. Kulviečio bendramintis Stanislovas Rapalionis – vienas pirmųjų lietuviškai rašiusių autorių, teologas ir dvasininkas, Biblijos vertėjas į lietuvių kalbą, pirmojo Karaliaučiaus universiteto teologijos profesorius. S. Rapalionis ne tik studijavo pas Martyną Liuterį, bet ir Vitenberge sėkmingai apgynė disertaciją. Tai S. Rapalionio rankraščiais jo bendramintis ir bendražygis Martynas Mažvydas pasinaudojo rengdamas savo „Katekizmą“, kuris buvo išleistas praėjus dvejiems metams po S. Rapalionio mirties. Į M. Mažvydo „Katekizmą“ įtraukta ir į lietuvių kalbą išversta S. Rapalionio giesmė. Deja, S. Rapalionis, kaip ir A. Kulvietis, mirė anksti (jų mirtis skiria vos kelios savaitės), nespėję pamatyti pirmosios lietuviškos knygos, dėl kurios abu nuveikė ne mažiau nei M. Mažvydas.

*Paminklas Abraomui Kulviečiui Jonavoje, Santarvės aikštėje.
Paminklinis akmuo Stanislovui Rapalioniui, pastatytas
Gornostajiškių dvaro sodyboje (Šalčininkų r.).*

3. Naudodamiesi internetu suraskite kuo daugiau atminimo ženklų Lietuvoje, skirtų lietuvių raštijos pradininkams P. Skorinai, A. Kulviečiui, S. Rapalioniui ir kitiems.

7.1 Švietimo, mokslo ir kultūros raida XVI–XVIII a.

REFORMACIJA LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAIKŠTYSTĖJE XVI a.

© www.šaltiniai.info

Svarbesnės protestantų bendruomenės:

- Evangelikų reformatų (kalvinistų)
- Evangelikų liuteronų
- Antitrinitorių (arijonų)
- ▲ Evangelikų reformatų distriktų centrai
- ▲ Antitrinitorių (arijonų) sinodų rinkimosi vietos
- 📖 Spaustuvės, kuriose spausdintos protestantų knygos
- Reformacijos centrai už LDK ribų

- LDK po 1569 m.
- LDK žemės, atimtos Lenkijos 1569 m.
- Lenkijos Karalystė iki 1569 m.
- Bendros Lietuvos ir Lenkijos valdos (Uždauguvio kun. ir Piltinės sritis)
- Lenkijos ir Lietuvos vasalinės valstybės, priėmusios evangelikų liuteronų tikėjimą.